

Přežije drobnokvět pobřežní na českém Labi?

Karel Kubát

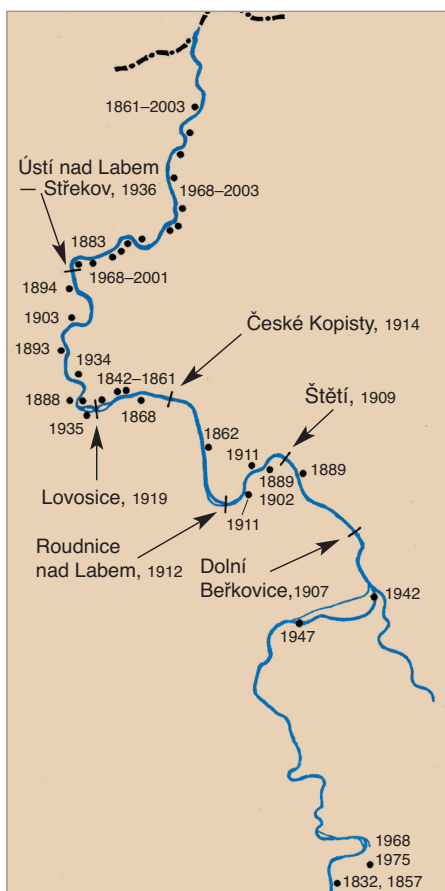
V České republice patří drobnokvět pobřežní (*Corrigiola litoralis*) — jednoletá rostlina z čel. hvozdíkovitých (*Caryophyllaceae*) — k druhům velmi vzácným. Až na jedinou výjimku (kolejiště překladového nádraží Praha-Žižkov) je nebo spíše byl striktně vázán na šterkopisková dna dolního toku Vltavy a Labe, která při nízkých stavech vody vystupují nad hladinu. V době největšího známého rozšíření (nejstarší údaje pocházejí z 1. poloviny 19. stol.) rostl alespoň místně dosti hojně na dolní Vltavě od Prahy po Mělník a na Labi od Mělníka po státní hranici (viz obr.), dnes roste už jen na několika málo lokalitách, jejichž existenci navíc ohrožuje plánovaná výstavba jezů na Labi.

Drobnokvět pobřežní má opravdu výstižné české jméno. Kvete sice většinou bohatě, jeho bílé květy uspořádané v hustých vidlanech jsou však malé, měří sotva 2 mm v průměru. Lodyhy nesou vstřícné, sivozelené listy s blanitými palisty. U nás rostou jen rostliny s lodyhami chabými, poléhavými, růžovicovitě rozloženými, výjimečně až 25 cm dlouhými. Typy s lodyhami vystoupavými až vzpřímenými nebo s květy různými se údajně vyskytují v západní Evropě, u nás nalezeny nebyly.

Centrum rozšíření drobnokvětu leží v západní Evropě. Nejčastěji se vyskytuje pravděpodobně ve Francii, vzácnější je v Německu, vzácný a místy až neznámý v Dánsku, Švédsku a Polsku. Ve většině spolkových zemí Německa ho řadí do některé z kategorií ohrožených rostlin nebo dokonce nebyl v posledních letech ověřen. Velmi roztroušený je v evropské části Středozeří, vzácně při severním pobřeží Afriky, izolovaně až v Sýrii. České lokality tvoří část východní hranice celkového rozšíření druhu.

Specifickým nárokům na prostředí drobnokvětu u nás vyhovují právě jen občas obnažovaná dna dolního Labe. Nesnáší zastínění ani trvalé zaplavení kořenového systému. Vyhledává provzdušněné písčité a šterkovité substráty, chudé na organické látky. Opyluje se vlastním pylem (autogamie), a není tedy závislý na opylovačích. Bohatě plodní jedinci tak mohou růst i mnoho desítek metrů od další nejbližší rostliny. Cenou za to je, že populace rostlin, zvláště z okrajů areálu, jsou geneticky velmi homogenní na rozdíl od variabilnějších populací např. ze střední Francie.

Konkurenčně jde o rostlinu velmi slabou. I když vytváří zdánlivé trsy, jsou její lodyhy natolik měkké, že nemůže obstát v konkurenci s jinými bylinami, které ji snadno přerostou a zastíní. Musí tedy vyhledávat dostatečně vlhká místa se subatlanticky laděným klimatem, která dosud nejsou rostlinami obsazena. Taková jsou šterkopisková dna, na nichž vlivem dlouhodobého zaplavení nejsou podmínky pro růst vytrvalých cévnatých rostlin. Pokud se tyto plochy stanou při poklesu hladiny řeky na dobu několika týdnů souší, využije drobnokvět své schopnosti rychle vyklíčit, vyrůst, vykvést a vytvořit plody. I během kvetení a dozrávání plodů může být znovu na delší dobu zaplaven; bylo pozorováno, že i rostliny dva týdny ponořené ve vodě a obalené jem-

Poslední doložená pozorování drobnokvětu pobřežního v Čechách. Vyznačeny jsou jezy na Labi s letopočtem dokončení jejich výstavby. Nad dobudovaným jezem nikdy nebyl drobnokvět nalezen. Podle K. Kubáta kreslil S. Holeček

ným bahnem byly schopné vyprodukovat plody.

Za příhodných podmínek, především trvale nízkého stavu vody, kvete drobnokvět velmi dlouho, prakticky od července až do prvních přízemních mrazů. Na takových rostlinách pak nalezneme všechny fenologické fáze od nerozvitých pupat až po zralé plody. Oble trojboké nažky, obalené vytrvalým kalichem, jsou jen asi 1 mm velké a poměrně těžké. Proto plavou nanevš jen krátce a pak klesají ke dnu nebo neplavou vůbec; to může být vlastnost důležitá především pro další přežití čes-

Drobnokvět pobřežní (Corrigiola litoralis) na štercích mezi starým silničním a železničním mostem v Ústí nad Labem. Foto K. Kubát

kých populací. Nažky drobnokvětu k nám totiž nemají odkud připlout, naopak stávající populace by mohly být významně ochuzovány odnosem plodů po proudu. Při silnějším proudu je jistě část plodů splavena, ale ani mimořádná povodeň v r. 2002 neznamenala konec drobnokvětu v Čechách. Ačkoli byly přemístěny obrovské objemy říčního šterku, objevil se drobnokvět hned v následujícím roce, který byl pro něj hydrologicky velmi příznivý, na více místech například mezi Děčínem a státní hranicí (P. Bauer, ústní sdělení 2005).

Plody nemají žádné uzpůsobení k dálkovému šíření. Pravděpodobně jedinou možností přenosu na větší vzdálenosti je přichytit se spolu s pískem na nohy zvířat. Tak bývá např. vysvětlován výskyt druhu na písčitéch pastvinách v širším okolí řek v Německu. Už čistou spekulací je, že se tímto způsobem mohl dostat drobnokvět i do Čech — na kopytech koní vlekových lodí proti proudu z Německa do Prahy.

V současnosti drobnokvět roste v ČR již jen mezi Ústím nad Labem a státní hranicí, i zde však mnohem vzácněji než v 60. letech 20. stol.; ústup druhu však byl pozorován i jinde ve střední a severozápadní Evropě. Na Labi byl nalezen naposledy v r. 2003, především mezi Děčínem a státní hranicí, vzácně mezi Ústím n. L. a Děčínem. V následujících dvou letech byl v pozdním létě a začátkem podzimu příliš vysoký stav vody.

Lokality mezi Prahou a Ústím nad Labem zanikly kvůli stavebním zásahům do koryty řeky. V letech 1907 až 1936 byla postavena soustava zdymadel mezi Dolními Beřkovicemi a Ústím nad Labem–Střekovem a břehy řeky byly vyzděny nebo zpevněny těžkým kamenným záhozem. Cíle stavby — vytvoření lepších podmínek pro plavbu — bylo dosaženo stabilizováním vodní hladiny. Zdymadla byla konstruována tak, že vzduť nižšího jezu dosáhlo až k jezu nad ním. Tím zmizela občas obnažovaná dna řeky a s nimi nejen stanoviště pro drobnokvět, ale i pro mnoho dalších jednoletých bylin a jiných organismů.

Ani osud zbývajících populací drobnokvětu v Čechách není jistý. V posledních letech je vyvíjen silný tlak na výstavbu vodních děl mezi Ústím n. Labem a Hřenskem; ještě nedávno byla uvažována zdymadla dvě (Malé Březno a Prostřední Žleb), nyní se uvažuje již jen o jednom. Přesto není jisté, že drobnokvět v případě realizace staveb alespoň na některé lokalitě přežije.